

ALOHIDA TA'LIM EHTIYOJLARI BO'LGAN BOLALARNING OTA-ONALARIGA PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK YORDAM KO'RSATISH

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti

Special pedagogy fakulteti talabalari

Soliyeva Omina Toxirjon qizi

Mahmudjonova Orasta Adham qizi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning ota-onalariga pedagogik-psixologik yordam ko'rsatishning mazmuni, maqsadi, asosiy yo'nalishlari va samarali usullari yoritilgan. Shuningdek, oilaning bola rivojlanishidagi o'rni, ota-onalarning psixologik holatini qo'llab-quvvatlash, oilada qulay ta'lim-tarbiya muhitini shakllantirish hamda pedagoglar, psixologlar, logopedlar va boshqa mutaxassislar bilan hamkorlikni tashkil etish masalalari tahlil qilingan. Maqolada ota-onalarning pedagogik bilimlarini oshirish, bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olish, mustaqillik ko'nikmalarini rivojlantirish va ijtimoiy moslashuvini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan tavsiyalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: alohida ta'lim ehtiyojlari, ota-onalar, pedagogik yordam, psixologik yordam, maxsus pedagogika, inklyuziv ta'lim, oila, individual yondashuv, korreksion-rivojlantiruvchi ta'lim, ijtimoiy moslashuv.

Аннотация:

В данной статье рассматриваются содержание, цели, основные направления и эффективные методы оказания педагогической и психологической помощи родителям детей с особыми образовательными потребностями. Особое внимание уделяется роли семьи в развитии ребёнка, психологической поддержке родителей, созданию благоприятной образовательной и воспитательной среды в домашних условиях, а также взаимодействию родителей с педагогами, психологами, логопедами и другими специалистами. В статье представлены рекомендации по [https:// confers.com/](https://confers.com/)

36-to'plam 1-son Oktyabr 2026

повышению педагогической компетентности родителей, учёту индивидуальных особенностей детей, развитию навыков самостоятельности и поддержке их социальной адаптации.

Ключевые слова: дети с особыми образовательными потребностями, родители, педагогическая помощь, психологическая помощь, специальная педагогика, инклюзивное образование, семья, индивидуальный подход, коррекционно-развивающее обучение, социальная адаптация.

Abstract:

This article examines the content, objectives, main areas, and effective methods of providing pedagogical and psychological support to parents of children with special educational needs. Particular attention is paid to the role of the family in child development, the psychological well-being of parents, the creation of a supportive learning and nurturing environment at home, and cooperation between parents, teachers, psychologists, speech therapists, and other specialists. The article also presents recommendations for improving parents' pedagogical competence, considering children's individual characteristics, developing independent living skills, and supporting their social adaptation.

Keywords: children with special educational needs, parents, pedagogical support, psychological support, special education, inclusive education, family, individual approach, corrective and developmental education, social adaptation.

KIRISH:

Bugungi kunda ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri har bir bolaning individual xususiyatlari, qobiliyatlari, imkoniyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda uning har tomonlama rivojlanishi uchun zarur sharoitlarni yaratishdan iborat. Ayniqsa, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni ta'lim-tarbiya jarayoniga jalb qilish, ularning jamiyatda o'z o'rnini topishiga ko'maklashish va mustaqil hayotga tayyorlash masalalari zamonaviy maxsus pedagogikaning dolzarb yo'nalishlaridan hisoblanadi.

Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar deganda ta'lim olish jarayonida

individual yondashuv, qo'shimcha pedagogik yordam, maxsus ta'lim sharoitlari yoki moslashtirilgan o'quv materiallariga ehtiyoj sezadigan bolalar tushuniladi. Ularning ehtiyojlari turlicha bo'lishi mumkin. Jumladan, ko'rish yoki eshitishida qiyinchiliklari bo'lgan, nutqiy rivojlanishida o'ziga xosliklar kuzatiladigan, intellektual rivojlanishida qiyinchiliklarga ega, autizm spektri holatidagi yoki harakatlanish imkoniyatlari cheklangan bolalar ta'lim jarayonida o'ziga xos yondashuvni talab qilishi mumkin.

Bunday bolalarning rivojlanishida ta'lim muassasasi bilan bir qatorda oila ham muhim o'rin tutadi. Chunki bola dastlabki ijtimoiy tajribani oilada egallaydi, muloqot qilishni, o'z ehtiyojlarini ifodalashni, kundalik hayot ko'nikmalarini o'rganishni va atrofdagilar bilan munosabat o'rnatishni avvalo oila muhitida boshlaydi.

Biroq farzandining rivojlanishida muayyan qiyinchiliklar mavjudligini bilgan ota-onalar ba'zan xavotir, qo'rquv, aybdorlik hissi, tushkunlik yoki kelajak haqidagi noaniqlikni boshdan kechirishi mumkin. Ayrim ota-onalar bolaning imkoniyatlarini to'g'ri baholashda, uning ehtiyojlarini tushunishda va qanday tarbiyaviy usullardan foydalanishni aniqlashda qiynaladilar. Shu sababli ularga tizimli pedagogik-psixologik yordam ko'rsatish alohida ahamiyat kasb etadi. Pedagogik-psixologik yordamning asosiy maqsadi faqat bolani rivojlantirish emas, balki ota-onalarning ham bilim, ko'nikma va psixologik barqarorligini mustahkamlash, oilada sog'lom munosabatlarni shakllantirish hamda bola va ota-ona o'rtasidagi o'zaro tushunishni kuchaytirishdan iborat.

1-Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar oilasining pedagogik-psixologik xususiyatlari

Oila bolaning shaxs sifatida shakllanishi, hissiy rivojlanishi, ijtimoiy tajriba orttirishi va atrof-muhitga moslashishida asosiy tarbiya maskani hisoblanadi. Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun esa oilaning ahamiyati yanada ortadi. Chunki bunday bolalar ayrim ko'nikmalarni o'zlashtirishda ko'proq vaqt,

takroriy mashqlar, tushunarli ko'rsatmalar va individual yordamga ehtiyoj sezishi mumkin.

Ota-onalarning farzandiga munosabati uning o'ziga bo'lgan ishonchi, mustaqillikka intilishi, muloqotga kirishishi va yangi faoliyatlarni o'zlashtirishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bolani doimiy ravishda qo'llab-quvvatlash, kichik yutuqlarini e'tirof etish va xatolariga sabr bilan munosabat bildirish uning rivojlanishi uchun ijobiy sharoit yaratadi.

Ayrim oilalarda bolaning imkoniyatlarini yetarlicha bilmaslik natijasida ikki xil holat kuzatilishi mumkin. Birinchi holatda ota-onalar farzandining barcha ishlarini uning o'rniga bajarib, mustaqil harakat qilishiga imkon bermaydilar. Ikkinchi holatda esa bolaning qiyinchiliklari hisobga olinmay, undan yoshiga va individual imkoniyatlariga mos kelmaydigan natijalar talab qilinadi. Har ikki vaziyatda ham bolaning rivojlanishi va o'ziga bo'lgan ishonchi qiyinlashishi mumkin. Shuning uchun ota-onalarga farzandining imkoniyatlarini to'g'ri baholash, unga yordam berish bilan birga mustaqil faoliyat uchun imkoniyat yaratish zarurligini tushuntirish lozim.

Oilalar bilan ishlashda quyidagi xususiyatlarga e'tibor qaratish muhim:

Hissiy qo'llab-quvvatlash. Ota-onalarning kechinmalarini tinglash, ularni ayblamaslik va muammolarni birgalikda hal qilish.

Individual yondashuv. Har bir bolaning rivojlanish sur'ati, qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga olish.

Pedagogik savodxonlik. Ota-onalarga bola bilan uy sharoitida qanday mashg'ulotlar olib borishni o'rgatish.

Ijobiy oilaviy muhit. Oilada mehr, hurmat, sabr-toqat va o'zaro tushunishni mustahkamlash.

Ijtimoiy faollik. Bolaning tengdoshlari bilan muloqot qilishiga, jamoat joylariga borishiga va ijtimoiy hayotda qatnashishiga ko'maklashish.

Demak, oilaning asosiy vazifasi bolani faqat himoya qilishdan iborat

emas. Uning mavjud imkoniyatlarini rivojlantirish, mustaqilligini qo'llab-quvvatlash va jamiyat hayotida faol ishtirok etishiga yordam berish ham muhimdir.

2- Ota-onalarga pedagogik yordam ko'rsatishning mazmuni va yo'nalishlari

Pedagogik yordam — bu ota-onalarning farzandini tarbiyalash, o'qitish, rivojlantirish va kundalik hayotga tayyorlash borasidagi bilim hamda amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan tizimli faoliyatdir. Bunday yordam ota-onalarga bolaning rivojlanish xususiyatlarini tushunish, ta'lim muassasasida o'rganilgan bilim va ko'nikmalarni uy sharoitida mustahkamlash hamda yuzaga keladigan qiyinchiliklarni samarali hal etishda ko'maklashadi.

2.1. Ota-onalarning pedagogik bilimlarini oshirish

Ko'pgina ota-onalar farzandining ta'lim olishi uchun qanday sharoit yaratish, unga qanday topshiriqlar berish va qaysi usullardan foydalanish kerakligi haqida aniq ma'lumotga ega bo'lmayligi mumkin. Shu sababli pedagoglar ota-onalar bilan muntazam ravishda tushuntirish ishlari olib borishlari zarur. Bunda bolaning yosh xususiyatlari, rivojlanish darajasi, qiziqishlari va o'zlashtirish imkoniyatlari hisobga olinadi. Ota-onalarga bolani boshqa bolalar bilan taqqoslamaslik, uning individual rivojlanish sur'atini qabul qilish va har bir kichik yutug'ini qadrlash tavsiya etiladi.

Masalan, intellektual rivojlanishida qiyinchiliklari bo'lgan bolaga kiyinishni o'rgatishda jarayonni bir necha kichik bosqichga ajratish mumkin. Dastlab kiyimni tanish, so'ng uni to'g'ri ushlash, yengini topish va kiyimni kiyish bosqichlari alohida o'rgatiladi. Har bir bosqichda bolaning mustaqil bajarishi rag'batlantiriladi.

2.2. Uy sharoitida rivojlantiruvchi muhitni tashkil etish

Bolaning rivojlanishi faqat ta'lim muassasasidagi mashg'ulotlar bilan cheklanib qolmasligi kerak.

Uy sharoitida ham uning ehtiyojlariga mos, xavfsiz va rivojlantiruvchi muhit tashkil etilishi lozim.

Buning uchun ota-onalarga quyidagi tavsiyalar beriladi:

bolaning kun tartibini imkon qadar barqaror tashkil etish;

o'yin, dam olish, o'qish va kundalik vazifalar uchun vaqt ajratish;

yoshiga va imkoniyatlariga mos o'yinchoqlar hamda didaktik materiallardan foydalanish;

topshiriqlarni sodda, aniq va tushunarli shaklda berish;

bolaga mustaqil harakat qilish uchun yetarli vaqt ajratish;

muvaffaqiyatlarini maqtov va rag'bat orqali mustahkamlash.

Uy sharoitidagi mashg'ulotlar bolaning qiziqishlariga mos bo'lishi lozim. Masalan, ranglarni o'rgatishda rangli buyumlarni saralash, nutqni rivojlantirishda rasmlar asosida suhbatlashish, mayda motorikani rivojlantirishda yirik munchoqlarni terish yoki plastilin bilan ishlash kabi faoliyatlardan foydalanish mumkin. Bunda mashqlar bolaning individual ehtiyojlari va xavfsizligi hisobga olingan holda tanlanadi.

2.3. Ota-onalarni korreksion-rivojlantiruvchi ishlarga jalb qilish

Korreksion-rivojlantiruvchi ishlar bolaning rivojlanishidagi qiyinchiliklarni kamaytirish, mavjud qobiliyatlarini rivojlantirish va zarur ko'nikmalarini shakllantirishga qaratiladi. Bu jarayonda maxsus pedagog, logoped, psixolog va boshqa tegishli mutaxassislar ota-onalarga amaliy ko'rsatmalar berishlari mumkin. Masalan, nutqiy rivojlanishida qiyinchiliklari bo'lgan bola bilan uyda rasmi kartochkalar asosida suhbatlashish, predmetlarni nomlash, sodda savollarga javob berish va kundalik vaziyatlarda muloqot qilishni rag'batlantirish mumkin. Bunda bolani gapirishga majburlash yoki xatosi uchun koyish emas, balki muloqotga qiziqtirish muhimdir.

Eshitishida qiyinchiliklari bo'lgan bolalar bilan ishlashda ko'rgazmali materiallar, moslashtirilgan muloqot usullari va zarur hollarda imo-ishora tilidan

foydalanish mumkin. Ko'rishida qiyinchiliklari bo'lgan bolalar uchun esa buyumlarni ushlab ko'rish, tovushlar orqali farqlash va xavfsiz harakatlanish ko'nikmalarini rivojlantirishga e'tibor qaratiladi.

Autizm spektridagi bolalar bilan ishlashda kundalik tartibni ko'rgazmali ifodalash, faoliyatlar o'rtasidagi o'tishlarni oldindan tushuntirish va bolaning muloqot usuliga mos yondashish foydali bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, barcha bolalar uchun bir xil mashqlarni qo'llash to'g'ri emas. Mashg'ulotlar bolaning individual baholash natijalari va mutaxassis tavsiyalariga asoslanishi kerak.

3-Ota-onalarga psixologik yordam ko'rsatishning ahamiyati

Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolani tarbiyalash ota-onadan katta sabr, hissiy barqarorlik va mas'uliyat talab qilishi mumkin. Ayrim oilalarda uzoq davom etadigan xavotir, charchoq, ijtimoiy bosim yoki kelajak haqidagi qo'rquvlar kuzatiladi. Bunday vaziyatlarda psixologik yordam ota-onalarning ruhiy farovonligini saqlash va oilaviy munosabatlarni mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega.

Psixologik yordamning maqsadi ota-onalarning his-tuyg'ularini inkor etish emas, balki ularni tushunish, mavjud vaziyatni real baholash va samarali yechimlarni topishga ko'maklashishdir.

3.1. Ota-onalarning hissiy holatini qo'llab-quvvatlash

Bola bilan bog'liq tashxis yoki rivojlanish xususiyatlari haqida ma'lumot olgan ota-onalarda turli hissiy reaksiyalar yuzaga kelishi mumkin. Ba'zilar vaziyatni qabul qilishga qiynalsa, boshqalari o'zini aybdor his qilishi yoki bolaning kelajagidan xavotirlanishi mumkin.

Psixolog ota-onani diqqat bilan tinglashi, uning kechinmalariga hurmat bilan munosabatda bo'lishi va his-tuyg'ularini ochiq ifodalashiga imkon yaratishi kerak. Ota-onaga nisbatan ayblovchi, tanqidiy yoki umidsizlik uyg'otuvchi

munosabatdan saqlanish lozim.

Shuningdek, ota-onaga farzandining rivojlanish xususiyatlari uning ota-onalik qobiliyatiga berilgan baho emasligini tushuntirish muhim. Bunday yondashuv aybdorlik hissini kamaytirish va muammoni hal qilishga yo'naltirilgan munosabatni shakllantirishga yordam beradi.

3.2. Stressni boshqarish va psixologik barqarorlikni rivojlantirish

Doimiy parvarish va rivojlantiruvchi mashg'ulotlar ota-onalarda jismoniy hamda ruhiy charchoqni yuzaga keltirishi mumkin. Ayniqsa, barcha mas'uliyat birgina ota-ona zimmasiga tushgan hollarda bu holat kuchayishi ehtimoli bor. Psixolog ota-onalarga stressni boshqarish bo'yicha quyidagi usullarni tavsiya qilishi mumkin:

Kundalik vazifalarni rejalashtirish va muhim ishlarni ustuvorlik asosida bajarish.

Oila a'zolari o'rtasida parvarish va tarbiya vazifalarini taqsimlash. Dam olish, uyqu va shaxsiy ehtiyojlar uchun vaqt ajratish. Ishonchli yaqinlar bilan suhbatlashish va zarur hollarda mutaxassis yordamidan foydalanish.

Bolaning kichik yutuqlarini qayd etib borish va faqat qiyinchiliklarga emas, ijobiy o'zgarishlarga ham e'tibor qaratish.

Agar ota-onada uzoq davom etadigan tushkunlik, kuchli xavotir yoki kundalik hayotga xalaqit beradigan ruhiy zo'riqish kuzatilsa, psixolog yoki boshqa tegishli mutaxassisga murojaat qilish tavsiya etiladi.

3.3. Ota-onalarning farzandini qabul qilishiga ko'maklashish

Farzandni qabul qilish uning barcha xususiyatlarini tushunish, individual ehtiyojlarini tan olish va mavjud imkoniyatlariga tayangan holda rivojlanishini qo'llab-quvvatlashni anglatadi. Bu bolaning imkoniyatlariga nisbatan past talab

qo'yish yoki rivojlanishdan voz kechish degani emas.

Aksincha, ota-onalar bolaning hozirgi imkoniyatlarini to'g'ri baholab, uning kelgusidagi rivojlanishi uchun erishish mumkin bo'lgan maqsadlarni belgilashlari lozim. Bunda bolani boshqa bolalar bilan emas, avvalo o'zining avvalgi rivojlanish natijalari bilan taqqoslash maqsadga muvofiq.

Masalan, ilgari o'z ehtiyojini imo-ishora bilan bildirgan bola keyinchalik rasmlı kartochka yoki so'z orqali ifodalashni o'rgansa, bu uning rivojlanishidagi muhim yutuq hisoblanadi. Ota-onaning bunday o'zgarishlarni e'tirof etishi bolada muloqotga bo'lgan qiziqishni kuchaytirishi mumkin.

4- Ota-onalarga pedagogik-psixologik yordam ko'rsatish metodlari

Ota-onalar bilan olib boriladigan ishlar samarali bo'lishi uchun turli metod va shakllardan foydalanish zarur. Har bir oilaning sharoiti, ehtiyojlari, pedagogik tayyorgarligi va psixologik holati turlicha bo'lgani sababli yordam ko'rsatish jarayoni individual tashkil etilishi kerak.

4.1. Individual maslahat berish

Individual maslahat pedagog, psixolog yoki boshqa mutaxassisning ota-ona bilan alohida suhbat olib borishidir. Bu usul oilaning muammolari, bolaning rivojlanish xususiyatlari va ota-onani qiziqtirayotgan savollarni batafsil o'rganish imkonini beradi.

Maslahat davomida quyidagi masalalar ko'rib chiqilishi mumkin:

- bolaning individual ta'lim ehtiyojlarini tushuntirish;
- uy sharoitida bajariladigan mashqlarni tanlash;
- bolaning xulq-atvoridagi qiyinchiliklarning sabablarini o'rganish;
- muloqot va mustaqillik ko'nikmalarini rivojlantirish;
- ota-onaning hissiy holatini qo'llab-quvvatlash;
- ta'lim muassasasi va oila o'rtasidagi hamkorlikni rejalashtirish.

Maslahat jarayonida mutaxassis ota-onaga tayyor ko'rsatmalar berish bilangina cheklanmasdan, uning fikrlarini tinglashi va oilaning real imkoniyatlariga mos tavsiyalar ishlab chiqishi kerak.

4.2. Ota-onalar uchun seminar va treninglar tashkil etish

Seminar va treninglar ota-onalarning pedagogik bilimlarini oshirish, amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish va o'zaro tajriba almashishiga xizmat qiladi. Masalan, quyidagi mavzularda mashg'ulotlar tashkil etish mumkin: «Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni tushunish va qo'llab-quvvatlash»; «Oilada ijobiy muloqot muhitini yaratish»; «Bolada mustaqillik va o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish ko'nikmalarini shakllantirish»; «Boladagi hissiy zo'riqish va xulq-atvor qiyinchiliklarini tushunish»; «Uy sharoitida nutq va bilish jarayonlarini rivojlantirish»; «Ota-onalarda stressni boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish». Treninglarda nazariy ma'lumotlar bilan bir qatorda amaliy vaziyatlar, rolli o'yinlar, guruhli muhokamalar va muammoli topshiriqlardan foydalanish samarali hisoblanadi.

4.3. Ota-onalar klublari va o'zaro qo'llab-quvvatlash guruhlari

Ota-onalar klubi — bir xil yoki o'xshash ehtiyojlarga ega bolalarni tarbiyalayotgan oilalarning mutaxassis ko'magida muntazam uchrashib, tajriba almashishi uchun tashkil etiladigan guruhdir.

Bunday guruhlarda ota-onalar o'zlarini qiziqtirgan masalalarni muhokama qiladilar, kundalik hayotda uchraydigan qiyinchiliklar haqida fikr almashadilar va samarali tarbiyaviy usullar bilan tanishadilar.

O'zaro qo'llab-quvvatlash ota-onalarda yolg'izlik hissini kamaytirishi, ijtimoiy aloqalarni kengaytirishi va muammolarni hal qilishga bo'lgan ishonchni

kuchaytirishi mumkin. Biroq boshqa oilalarning tajribasi har bir bolaga aynan bir xil tarzda mos kelmasligi mumkin. Shu sababli mutaxassislar tavsiyalari va individual ehtiyojlar doimo hisobga olinishi kerak.

4.4. Ota-onalarni amaliy mashg'ulotlarga jalb qilish

Amaliy mashg'ulotlarda mutaxassis ota-onaga bola bilan qanday ishlashni ko'rsatadi, ota-ona esa ushbu usulni o'zi bajarib ko'radi. Mutaxassis zarur hollarda xatolarni tushuntirib, usulni takomillashtirishga yordam beradi. Masalan, bolaga qo'l yuvishni o'rgatishda quyidagi ketma-ketlikdan foydalanish mumkin:

- 1-Suv jo'mragini ochish.
- 2-Qo'llarni namlash.
- 3-Sovunni olish va qo'llarni ishqalash.
- 4-Qo'llarni suvda chayish.
- 5-Jo'mrakni yopish.
- 6-Qo'llarni sochiq bilan quritish.

Dastlab ota-ona bolaga yordam beradi, keyinchalik esa bolaning mustaqil bajarish imkoniyati oshgani sari yordamni bosqichma-bosqich kamaytiradi. Shu tariqa kundalik faoliyatning o'zi rivojlantiruvchi mashg'ulotga aylanadi.

4.5. Masofaviy maslahat va axborot berish

Zamonaviy texnologiyalar ota-onalarga masofadan turib pedagogik-psixologik yordam ko'rsatish imkonini ham beradi. Telefon, videomuloqot, onlayn seminarlar va maxsus ta'lim platformalari orqali ota-onalar mutaxassislardan tavsiyalar olishlari mumkin.

Bu usul, ayniqsa, ta'lim muassasasiga muntazam borish imkoniyati

cheklangan oilalar uchun qulaydir. Biroq masofaviy maslahat bolaning holatini bevosita kuzatish zarur bo'lgan vaziyatlarda yuzma-yuz baholashning o'rnini har doim ham bosa olmaydi.

5- Pedagog, psixolog, logoped va ota-onalar hamkorligi

Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga yordam ko'rsatish ko'p yo'nalishli yondashuvni talab etadi. Chunki bolaning rivojlanishida ta'lim, nutq, psixologik holat, sog'liq, muloqot va kundalik hayot ko'nikmalari o'zaro bog'liq bo'lishi mumkin.

Shu sababli pedagoglar, psixologlar, logopedlar, zarur hollarda tibbiyot mutaxassislari va ota-onalar o'rtasida hamkorlik yo'lga qo'yilishi kerak

Hamkorlik ishtirokchilarining vazifalari:

Maxsus pedagog- Bolaning ta'lim ehtiyojlarini hisobga oladi, moslashtirilgan topshiriqlarni tanlaydi va ota-onaga uy sharoitida rivojlantiruvchi mashg'ulotlar tashkil etishni o'rgatadi.

Psixolog- Bolaning hissiy holati, muloqoti va xulq-atvori bilan bog'liq masalalarni o'rganadi, ota-onalarga psixologik maslahat beradi.

Logoped- Nutq va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish ustida ishlaydi, ota-onaga uyda bajarish mumkin bo'lgan mos mashqlarni ko'rsatadi.

Ota-ona- Uyda o'rganilgan ko'nikmalarni mustahkamlaydi, bolaning yutuqlari va qiyinchiliklari haqida mutaxassislarga ma'lumot beradi hamda ta'lim jarayonida faol qatnashadi.

Hamkorlikning samarali bo'lishi uchun bolaga qo'yiladigan talablar o'zaro

muvofiglashtirilishi lozim. Masalan, ta'lim muassasasida bola mustaqil ravishda kiyinishga o'rgatilayotgan bo'lsa, uyda ham unga shu ko'nikmani mashq qilish imkoniyati yaratilishi kerak.

Mutaxassislar ota-onalar bilan bolaning rivojlanish natijalarini muntazam muhokama qilishlari, erishilgan yutuqlarni qayd etishlari va keyingi maqsadlarni birgalikda belgilashlari maqsadga muvofiq.

Bunda oilaning shaxsiy hayoti va bola haqidagi ma'lumotlarning maxfiyligini saqlash, ota-onaning fikrini hurmat qilish va qarorlarni imkon qadar hamkorlikda qabul qilish muhimdir.

6- Ota-onalar bilan ishlashda individual yondashuvning ahamiyati

Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar bir-biridan rivojlanish darajasi, qiziqishlari, muloqot usuli va kundalik faoliyatdagi imkoniyatlari bilan farqlanadi. Shu sababli ularning ota-onalariga ko'rsatiladigan yordam ham bir xil bo'lishi mumkin emas.

Individual yondashuv, avvalo, bolaning kuchli tomonlarini aniqlash, qiyinchiliklarini o'rganish va oilaning ehtiyojlarini tushunishdan boshlanadi.

Masalan:

Nutqiy rivojlanishida qiyinchiliklari bo'lgan bolaning ota-onasiga kundalik muloqotni kengaytirish, sodda savollar berish va bolaning har qanday muloqot urinishini qo'llab-quvvatlash o'rgatiladi.

Intellectual rivojlanishida qiyinchiliklari bo'lgan bolaning ota-onasiga topshiriqlarni kichik bosqichlarga ajratish, ko'rsatmalarni takrorlash va o'z-o'ziga

xizmat ko'rsatish ko'nikmalarini shakllantirish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Ko'rishida qiyinchiliklari bo'lgan bolaning ota-onasiga xavfsiz muhit yaratish, buyumlarning joylashuvini barqaror saqlash va taktil hamda eshitish orqali o'rganishni qo'llab-quvvatlash tushuntiriladi.

Eshitishida qiyinchiliklari bo'lgan bolaning ota-onasiga bolaning eshitish va muloqot imkoniyatlariga mos usullar, zarur bo'lsa, eshitish moslamalaridan foydalanish va vizual ko'makni tashkil etish bo'yicha tegishli mutaxassislar bilan hamkorlik tavsiya qilinadi.

Autizm spektridagi bolaning ota-onasiga ko'rgazmali kun tartibi, aniq ko'rsatmalar, bolaning individual sezgi xususiyatlarini hisobga olish va muqobil muloqot usullaridan foydalanish bo'yicha yordam berilishi mumkin. Bunday tavsiyalar bolaning individual baholash natijalariga asoslanishi kerak. Biror rivojlanish xususiyatining mavjudligi bolaning barcha qobiliyatlari cheklanganligini anglatmaydi. Shu sababli yordam jarayonida bolaning kuchli tomonlari, qiziqishlari va rivojlanish imkoniyatlariga alohida e'tibor qaratish zarur

7- Pedagogik-psixologik yordam samaradorligini baholash

Ota-onalarga ko'rsatilgan yordamning samaradorligi faqat o'tkazilgan suhbatlar yoki mashg'ulotlar soni bilan belgilanmaydi. Asosiy mezon — oilaning bilim va ko'nikmalaridagi, bolaning kundalik faoliyatidagi hamda oila va ta'lim muassasasi o'rtasidagi hamkorlikdagi ijobiy o'zgarishlardir. Samaradorlikni baholashda quyidagi ko'rsatkichlardan foydalanish mumkin: Ota-onalarning bolaning individual ehtiyojlari haqidagi bilimlari oshishi. Uy sharoitida rivojlantiruvchi mashg'ulotlarni to'g'ri tashkil etish ko'nikmalarining shakllanishi.

Bolaga nisbatan sabrli, hurmatli va qo'llab-quvvatlovchi munosabatning

kuchayishi.

Bolaning muloqot, o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish va mustaqil faoliyat ko'nikmalaridagi o'zgarishlar.

Ota-onalarning pedagoglar va boshqa mutaxassislar bilan hamkorlikda faol ishtirok etishi.

Ota-onalarning o'z imkoniyatlariga bo'lgan ishonchi va yordam manbalaridan foydalanish qobiliyati.

Buning uchun suhbat, kuzatish, ota-onalarning fikr-mulohazalarini o'rganish, amaliy topshiriqlar va individual rivojlanish rejalaridan foydalanish mumkin.

Natijalar bolaning dastlabki holati bilan taqqoslanib, keyingi yordam yo'nalishlari belgilanadi.

Baholash jarayonida ota-onalarni bir-biri bilan taqqoslash yoki bolaning rivojlanishini faqat tashxisiga qarab baholash to'g'ri emas. Har bir bolaning rivojlanish sur'ati individual bo'lib, kichik o'zgarishlar ham muhim natija bo'lishi mumkin.

8- Ota-onalarga pedagogik-psixologik yordam ko'rsatishni takomillashtirish istiqbollari

Hozirgi davrda alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning ota-onalariga yordam ko'rsatish tizimini yanada rivojlantirish uchun an'anaviy maslahat usullari bilan bir qatorda zamonaviy pedagogik texnologiyalar va hamkorlik shakllaridan foydalanish muhimdir.

Birinchidan, ota-onalar uchun tushunarli tilda tayyorlangan metodik qo'llanmalar, videodarslar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish zarur. Bunday materiallar oilalarga bola bilan uy sharoitida mustaqil shug'ullanishda yordam beradi. Ikkinchidan, ta'lim muassasalarida «Oila va mutaxassis hamkorligi» dasturlarini yo'lga qo'yish maqsadga muvofiq. Ushbu dasturlar ota-onalarning ehtiyojlarini aniqlash, individual maslahatlar berish, amaliy mashg'ulotlar tashkil etish va bolalarning rivojlanish natijalarini muntazam kuzatishni qamrab olishi mumkin.

Uchinchidan, ota-onalarning jamiyatdagi ishtirokini kuchaytirish zarur. Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning oilalarini ijtimoiy tadbirlar, ota-onalar klublari va ma'rifiy uchrashuvlarga jalb etish ularning tajriba almashishiga va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash imkoniyatlaridan foydalanishiga yordam beradi. To'rtinchidan, pedagog va psixologlarning ota-onalar bilan ishlashga doir kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish muhim. Mutaxassislar nafaqat bolalar bilan ishlash, balki oilaning psixologik ehtiyojlarini tushunish, samarali muloqot olib borish va ota-onalarni hamkorlikka jalb qilish ko'nikmalariga ham ega bo'lishlari lozim.

Beshinchidan, oilaga yo'naltirilgan yondashuvni rivojlantirish kerak. Bunda ota-onalar faqat tavsiyalarni bajaruvchi shaxs sifatida emas, balki bolaning rivojlanishiga oid qarorlarni qabul qilishda ishtirok etadigan teng huquqli hamkor sifatida qaraladi.

Ushbu yo'nalishlarning izchil amalga oshirilishi ota-onalarning pedagogik savodxonligini oshirish, bolalarning individual ehtiyojlariga mos sharoit yaratish va inklyuziv ta'lim muhitini rivojlantirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning ota-onalariga pedagogik-psixologik yordam ko'rsatish maxsus pedagogika va inklyuziv ta'limning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bunday yordamning samaradorligi bola, oila va ta'lim muassasasi o'rtasida mustahkam hamkorlikni shakllantirishga bog'liq.

Ota-onalarning pedagogik bilimlarini oshirish, psixologik holatini qo'llab-quvvatlash, oilada qulay rivojlantiruvchi muhit yaratish va mutaxassislar bilan muntazam hamkorlikni yo'lga qo'yish bolaning rivojlanishi uchun muhim sharoit hisoblanadi.

Tadqiqot mavzusining nazariy va amaliy tahlili shuni ko'rsatadiki, ota-onalarga ko'rsatiladigan yordam bir martalik tadbir emas, balki bolaning rivojlanish

ehtiyotlari va oilaning imkoniyatlariga muvofiq davom ettiriladigan tizimli jarayon bo'lishi kerak. Bunda ota-onalarning fikri, oilaviy sharoiti va bolaning individual xususiyatlari hisobga olinishi zarur.

Pedagogik-psixologik yordamning asosiy vazifasi ota-onaga tayyor yechimlarni berish bilangina cheklanmaydi. Ularni farzandining rivojlanish jarayonida faol ishtirok etishga, muammolarni mustaqil hal qilishga va bolaning imkoniyatlarini to'g'ri baholashga o'rgatish ham muhimdir.

Shuningdek, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni jamiyatga muvaffaqiyatli moslashtirish uchun nafaqat oilalar, balki ta'lim muassasalari, mahalla, ijtimoiy xizmatlar va tegishli mutaxassislar hamkorligi ham zarur. Jamiyatda bag'rikenglik, teng imkoniyatlar va inson qadr-qimmatini hurmat qilish tamoyillarining qaror topishi bunday bolalarning ta'lim olishi va ijtimoiy hayotda faol qatnashishiga yordam beradi.

Demak, ota-onalarga pedagogik-psixologik yordam ko'rsatish bolaning har tomonlama rivojlanishi, mustaqil hayotga tayyorlanishi, o'z imkoniyatlarini namoyon qilishi va jamiyatda munosib o'rin egallashiga xizmat qiluvchi muhim omildir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qodirova F.U., Po'latova D.A. **Inklyuziv ta'lim: nazariya va amaliyot.** — Chirchiq: “Yangi Chirchiq book”, 2022.
2. Po'latova P.M., Nurmuhammedova L.Sh., Yakubjanova D.B. va boshqalar. **Maxsus pedagogika.** — Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2014.
3. Xamidova M.U. **Maxsus pedagogika.** — Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2018.
4. Nafasov D.Sh., Ruzimova I.X., Sayfullaeva I.Q., Djabbarova N.B. **Inklyuziv ta'lim. Gospital pedagogika.** — Toshkent: Bookmany print, 2024.
5. Muminova L., Nurkeldiyeva D. **Pedagogik-psixologik diagnostika.** — Toshkent: ILM ZIYO, 2012.

6. Muminova L.R., Amirsaidova Sh.M., Mamarajabova Z.N. va boshqalar.

Maxsus psixologiya. — Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2013.

7. Nurmuhamedova L.Sh. **Nogiron bolalarni tarbiyalashda oila va maxsus**

muassasa hamkorligini ta'minlashning ilmiy-metodik asoslari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2014.

8. Shomaxmudova R.Sh., Nurmuhamedova L.Sh. **Imkoniyati cheklangan**

bolalarni oilada tarbiyalash: ota-onalar uchun ilmiy-uslubiy qo'llanma. — Toshkent, 2013.